

KOLONIZACIJA VOJVODINE

Marko Bagić

Multietničnost Vojvodine rezultat je tisućljetne kolonizacije raznih naroda. Ratovi, politička previranja i asimilacija razlog su smanjivanju udjela neke etničke zajednice, dok je kolonizacija znatno povećanje iste. Još i danas Vojvodina doživljava značajne etničke, demografske i političke promjene, a kolonizacija se još uvijek nastavlja. Burnu prošlost područja Vojvodine uvjetovale su brojne promjene vlasti koje su bile i uzrokom promjena sastava stanovništva. Vojvodinom su vladale države; Dacija, Rimsko Carstvo, Hunsko Carstvo, Avarski Kanat, Kraljevstvo Gepida, Franačka, Panonska Hrvatska, Velika Moravska, Bizant, Bugarska, Mađarska, Osmansko Carstvo, Austrija, Austro-Ugarska, Država Slovenaca, Hrvata i Srba, Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, do u novije vrijeme; Jugoslavija, Srbija i Crna Gora i trenutno Srbija. U ovome članku posebna će se pozornost posvetiti Hrvatima u Vojvodini.

Prvi naseljenici

Prvi dokazi naseljenosti Vojvodine datiraju prije 50.000 godina, a prvi pisani dokazi o stanovništvu jesu oni o ilirskim, tračkim i keltskim plemenima. Rimljani su ovladali ovim područjem u prvom stoljeću prije Krista. Sirmium, današnja Srijemska Mitrovica, bio je glavni grad pokrajine Panonija, te jedan od četiri glavna grada Rimskog Carstva. U Sirmiumu ili njegovoj okolici rođeno je šest rimskih careva. U VI. i VII. stoljeću slavenska plemena naseljavaju (koloniziraju) područje Vojvodine, među kojima su Hrvati i Srbi. Od tada u Srijemu Hrvati postaju autohtono stanovništvo. Od X. do XII. stoljeća Ugarska osvaja Bačku, Banat i Srijem. U to vrijeme u Ugarskoj vlada kraljevska obitelj Arpadović (od X. do početka XIV. stoljeća). U tom razdoblju potvrđena je prisutnost Slavena katolika, a broj će im kasnije rasti naseljavanjem hrvatskih skupina iz Bosne i Dalmacije. Oni naseljavaju područje Bačke u XIII. stoljeću, a razlog tomu su križarske vojne ugarsko-hrvatskih vladara u Bosni. Zbog stalnih ratnih neprilika smjer migracija stanovništva odvija se prema južnougarskim županijama. Kalačko-bački nadbiskup Ugrin (*Ugerinus*)

Karta Vojvodine

tako će na povratku iz križarske vojne 1222. godine naseliti u okolici Bača veću skupinu katoličkih izbjeglica s područja Usora i Soli koja će povećati stariju slavensku populaciju u većinskom mađarskom okruženju (Pekić, 2009: 32). Migracije stanovništva ponajviše su predvodili redovnici, predstavnici redovničkih zajednica (ivanovci, benediktinci, cisterciti, augustinci, franjevci i dominikanci).

Ratovi s Osmanlijama

Poticaž za nove prisilne migracije jesu osmanlijski prodori na Balkan, potom u srednju Europu, koji su prozročili velike političke i društveno - gospodarske promjene u osvojenim područjima. U prvoj polovici XVI. stoljeća Osmanlije osvajaju istočnohrvatska područja u Srijemu, koji su dotad većinom nastanjivali Hrvati, Mađari i Srbi. Dolazi do raseljavanja srijemskih Hrvata koji su se pred osmanlijskim nadiranjem povukli na zapad i sjever u sigurnije krajeve (široko područje Zapadne Ugarske, Donje Austrije, Slovačke i Moravske) (Pavičić, 2009: 60).

Srbi na području Vojvodine većinom nisu bili dio starsjedilačkog stanovništva, već su se počeli doseljavati tek od XIV. stoljeća, kada se zbog turskih osvajanja njihov broj sve više uvećavao. Ugarski kraljevi su zbog ratnog migriranja Hrvata i Mađara na to područje naseljavali Srbe.

Značajan dio Hrvata, ali i ostalih naroda, islamizirao se za vrijeme osmanlijske vlasti postupno formirajući novi etnicitet oblikovan religijskim identitetom, a dio se očuvao u manjim skupinama na područjima oko današnjih naselja: Srijemske Mitrovice, Morovića, Rume, Erdvika, Golubinaca, Petrovaradina, Slankamena, Srijemskih Karlovaca i Srijemske Kamenice. Odluka – braniti vjeru, a izgubiti dom ili izgubiti vjeru, a sačuvati dom nije bila jednostavna, a njome je i zauvijek izgubljen jedan dio korpusa hrvatskog naroda u Vojvodini. Osim ovog južnog utjecaja islama, Hrvati su također bili pod pritiskom sa sjevera na prelazak na protestantsku vjeru. U tim promjenjivim vremenima bilježimo i prelasku na kalvinizam čije ostatke danas možemo vidjeti u gradovima: Grgurevci, Srijemski Karlovci i Petrovaradin. Da bi lakše vladali nad zatečenim stanovništvom, osmanske vlasti bile su snošljivije prema kalvinizmu i pravoslavlju jer je glavna meta progona bilo katoličko stanovništvo. Za ove dvije zadnje kršćanske zajednice situacija je bila povoljnija, budući da nisu pripadale vjeri neposrednih susjednih država s kojima je Osmansko Carstvo često bilo u ratu. Kako bi lakše živjeli pod osmanlijskim jarmom, neki su Hrvati prelazili i na pravoslavlje, a što se danas može vidjeti iz primjera u selima: Velika Remeta, Mandelos, Voganj, Dobrinici, Golubinci (Pekić, 2009: 37). Ipak, katolički svećenici uspjeli će vratiti Hrvate - kalvine

Zastava Vojvodine

katoličanstvu dijelom za osmanlijskog vladanja, a većinu nakon njihova protjerivanja. Hrvatsko neislamizirano katoličko stanovništvo pod osmanlijskom je vlašću živjelo u relativno zatvorenim zajednicama, odvojeno svojim socijalnim položajem i vjerom od vladajućeg muslimanskog sloja te su smatrani građanima nižeg reda bez ikojih značajnijih prava.

Za vrijeme velikaških sukoba pristaša Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje oko prava na ugarsku krunu, skupine hrvatskog stanovništva iz Slavonije sele se u Bačku. Tijekom osmanlijskih vojnih pohoda 1530.-1537., migracije stanovništva iz Slavonije u Bačku nastavljaju se, ponajviše zbog toga što je u područjima gdje je vladao Ivan Zapolja postojala relativna sigurnost, pa se Hrvati naseljavaju u manjim skupinama sve do Tise. Nakon kratkotrajnoga mira i smrti Ivana Zapolje, Osmanlije pokreću novi vojni pohod te osvajaju Bačku i velike dijelove Ugarske (Sekulić, 1991: 57-59).

Izvešća iz druge polovice XVI. stoljeća koja su pisali franjevci govore o većim skupinama Dalmatinaca (hrvatskog plemena Bunjevaca) koji su se doselili u Banat gdje su izbjegli zbog nasilja lokalnih predstavnika osmanske vlasti, ali i trgovaca. U Temišvaru od 1582. djeluje škola za svećenike Dalmatince. Dio povjesničara uglavnom misli da su se Bunjevci naselili u Podunavlju nakon mohackog boja. Istraživanja, međutim, potvrđuju da se Bunjevci nisu naselili u Bačkoj u isto doba, niti su krenuli iz istog zavičaja. Uputnije je naseljavanje Bunjevaca shvatiti kao osvježenje slavenskog stanovništva koje je trpjelo razne nemire i ratove, ali pritom nije napuštalo svoje starosjedilačko prebivalište (Sekulić, 1990: 29). Znatno je dio Podunavlja opustio, ali život se nastavio. Osmanlije su uvelike koristili sustav preseljavanja lokalnog stanovništva kako bi anticipirali moguće pobune, jer miješanjem stanovništva pripadnika drugih naroda i drugih religija dehomogeniziraju zajednicu u pojedinom naselju, pokrajini. U to se vrijeme događaju brojne migracije stanovništva unutar samog Osmanskog Carstva i na njegovim unutarnjim i vanjskim granicama. Osmanske vlasti zbog gospodarskih razloga ubrzo rekoloniziraju prostor Podunavlja pa se tako doseljava islamizirano stanovništvo iz Bosne, ali i kršćansko stanovništvo s područja pod njihovom vlašću. Već sredinom XVI. stoljeća, Hrvati Bunjevci se naseljavaju u Bačku sa šireg područja Dalmacije, zapadne Bosne i Hercegovine, a kasnije također i iz Like. U prvim desetljećima XVII. stoljeća zbog političkih i socijalnih prilika Bunjevci u velikim brojevima doseljavaju u međurječje Dunava i Tise. Oni se naseljavaju oko Dunava i u području znanom kao „Bajski trokut“ na području današnje Mađarske te na području Subotice i Sombora s druge strane sadašnje granice. Zbog porasta broja katolika u Podunavlju, svećenik misionar Šimun Matković 1622. moli da mu se za djelovanje odobre župe Bač i Bunjevci¹. Tijekom osmanlijske vladavine Hrvati, Mađari i Srbi su uglavnom živjeli u selima, dok je gradsko stanovništvo pretežno bilo muslimansko.

¹ Župu „Bunjevci“ treba shvatiti kao širi prostor koji su naselili Bunjevci, a ne neko određeno naselje.

Kršćansko stanovništvo u Podunavlju jako je stradalo za osmanlijsko-austrijskoga rata (tijekom 1663. i 1664.), kada su Tatari u sklopu osmanlijske vojske opljačkali mnoga naselja, ubijajući i progoneći nemuslimansko stanovništvo. Broj katolika se samo u Srijemu (misli se na cjelokupno geografsko područje i hrvatskog i vojvođanskog dijela) smanjio s približno 30.000 na nešto više od 21.000 nakon rata (Pekić, 2009: 37).

Potaknuti novim ratnim prilikama, događa se nova velika migracija stanovništva. Osmanlijskim porazima, njihovim protjerivanjem iz Bačke i dijela Srijema te Ugarske islamizirano stanovništvo i Turci sele se u Bosnu, a recipročno, doseljavaju se skupine Bunjevaca i Šokaca² zbog kršćanskih poraza u Bosni. Najveći broj Bunjevaca dospio je u trokut Baja-Sombor-Subotica 1687. godine, dok se Šokci (uglavnom s područja Soli) naseljavaju uz obalu Dunava sjeverno i južno od Bača, a u Srijemu u njegov zapadni dio, gdje su s autohtonim Hrvatima prevladali ikavskim govorom. Doseljeno stanovništvo nije više bio pasivni faktor, koje je obilježavalo bježanje pred ratnim prilikama ili asimilacija od strane osvajača, ono se, naprotiv, uključilo u vojne operacije habsburške vojske u Srijemu, Bačkoj i Banatu (bitke kod Slankamena 1691. i Sente 1697.). Ubrzo je Osmanlijsko Carstvo bilo prisiljeno tražiti mir koji je potpisan 1699. u Srijemskim Karlovcima (kapela *Gospe od Mira*). Nisu tada ipak svi dijelovi Vojvodine bili oslobođeni; jugoistočni Srijem ostao je pod osmanlijskom vlasti, kao i Banat omeđen Morišom i Tisom, do Požarevačkog mira 1718. (Pavičić, 2009: 98).

Novi značajni ciklus naseljavanja (kolonizacije) Vojvodine jesu dvije velike seobe Srba (1690. i 1739. godine). Prilikom prolaska austrijske vojske kroz Srbiju 1690. godine, Srbi su podigli ustanak i pridružili se austrijskoj vojsci. Kako bi se geopolitička ravnoteža ponovno uspostavila, Francuska je napala Austriju, pa se austrijska vojska povukla iz Srbije na lijevu obalu Dunava i Tise. Na čelu srpskih izbjeglica bio je pečki patrijarh Arsenije III. Čarnojević koji je sa sobom poveo oko 185 tisuća ljudi u austrijski i ugarski dio kraljevine, a ponajviše u Vojvodinu. Srbi i Makedonci koji bježe od turske osvete na

² Šokci su hrvatska etnička grupa naseljena u području Slavonije, gdje su se doselili negdje u 7. stoljeću. U ovom kraju su zamijenili staro pleme Succai ili Succii (Sukci) po kojima su kasnije dobili ime. Šokci danas žive u Slavoniji, Srijemu, Baranji i Bačkoj. O imenu Šokac (Šokci) može se reći da je najprihvatljivija i najrealnija teorija da su ga naslijedili po ranijem plemenu Sukci (Succii) koji su Šokcima i prethodili, sami Sukci dobili su ga topografski, po lokaciji (planina „Succus“). Postoji još cijeli niz besmislenih teorija koje ne vrijedi ni spominjati. Autohtonost Šokaca u današnjoj Slavoniji, bivšoj Sklaviniji nije upitna. Stari Sklavini donijeli su sa sobom ovo ime i dali ga području uz lijevu obalu Save. Matija P. Katančić smatra da su Šokci ilirsko-panonskog porijekla čije se ime dovodi u vezu s planinom Succus, a time i plemenom Sukci (Succii). Dolaskom Turaka u područje Bosne i Jadranske obale u ovim krajevima pojavljuje se novo stanovništvo koje se ne može smatrati Šokcima ali su se kasnije vjerojatno pomiješali. U Bosanskoj Posavini je postalo uvriježeno sve Hrvate koje žive u toj regiji nazivati Šokcima. Zanimljivo je da tomu slični nazivi postoje i na jugu kod dijela čakavaca: *šokac* = svinjogojac-svinjar (s više izvedenica), a slavonski Šokci su sve do danas poznati svinjogojci (Rem, 1993:21).

Kosovu, južnoj Srbiji i Makedoniji dobivaju od austrijskog dvora dozvolu za naseljavanje, a dobivaju čak i zemlju, ali pod uvjetom da budu graničari, budući da je to područje Vojne krajine. Srbima je tada priznato pravo na posebno vojvodstvo, odnosno teritorijalnu autonomiju na području Ugarske. Međutim, zbog nesuglasica u ovlasti austrijskog cara, koji je ujedno bio i ugarski kralj, ovo je pravo ostvareno tek u revoluciji 1848. godine. Nakon novog austrijsko-osmanskog rata 1737.-1739., Beogradskim mirom, Osmansko Carstvo osvojilo je natrag izgubljena područja i ponovno je granica uspostavljena na Savi i Dunavu. Ponovno uspostavljanje osmanlijske vlasti dovelo je do nove seobe Srba, ali ovaj puta u znatno manjem opsegu. Izbjeglice vodi patrijarh Arsenije IV. Jovanović.

Rákóczyjev ustank (1703.-1711.) označio je vrhunac nezadovoljstva u Ugarskoj, koja je tražila ravnopravne odnose u Monarhiji. Pošto su se Hrvati i Srbi u Bačkoj priklonili austrijskoj strani, to ih je učinilo neprijateljima Ugara. S obzirom na to, velik dio stanovništva sklanja se na sigurnija područja sve do Srijema, a nakon prolaska opasnosti dio ih se trajno nastanio u Srijemu (Petrovaradin i okolica). Godine 1737., kad osmanlijske snage već napuštaju Srijem, u Hrtkovce i Nikince doseljavaju se Albanci katolici iz plemena Klimente sa šireg područja Prokletija. Došavši na novo područje, primili su novi jezik i kulturu te su se kroatizirali u većinski hrvatskom okruženju. Beogradski katolici (dubrovački i bosanski trgovci) predvođeni franjevcima 1739. godine nastanjuju se u Zemunu, nakon povlačenja austrijske vojske iz Beograda.

Kako su se Turci povlačili, stvarale su se vojne granice gdje su graničari bili Hrvati i Srbi, a uz iseljavanje iz drugih dijelova vojnih granica u srijemskim naseljima nastaju „šorovi“ - krajevi sa hrvatskim i srpskim graničarima. Na prostoru Srijema formirana je Petrovaradinska graničarska pukovnija, u Bačkoj Potiska vojna granica i u Banatu Banatska vojna granica.

Naseljavanje Hrvata u Banat

Zbog preustroja vojne granice, sredinom XVIII. stoljeća odvija se brojnije naseljavanje Hrvata u vojvođanskom dijelu Banata gdje su do tada živjeli malobrojni Šokci doseljeni za vrijeme osmanlijske vlasti. Proces teče postupno tijekom stoljeća, tako da su južni Banat (okolice Pančeva) naselili štokavci, a središnji većinom kajkavci. Smanjenjem osmanlijske opasnosti vojna granica povlači se sve južnije, a kasnije se i ukida. Pojedini vlastelini zamjenjuju svoja imanja za novooslobođenu zemlju u Banatu. Hrvati ikavski štokavci iz Ličke i Modruške županije, zatim iz okolice Petrinje i Gline, oko 1765. naseljavaju u većim skupinama Perlez (u

središnjem Banatu), Opavu (Opovo) i Starčevo u tzv. *Gornjanski kraj*, a u manjim skupinama Borču, Glogonj, Omoljicu i Kovin (Sekulić, 1990: 62).

Austro-ugarsko preslagivanje

Uredbom Marije Terezije iz 1745. obnovljeno je županijsko uređenje rekonstrukcijom triju slavonskih županija (Virovitičke, Požeške i Srijemske) koja je došla tek nakon mnogobrojnih zahtjeva Hrvatskog sabora da se Srijem preda jurisdikciji Sabora i podloži banu. Prvi župan obnovljene Srijemske županije bio je barun Marko Pejačević koji je poticao naseljavanje novog stanovništva, među njima i Hrvata. Broj Hrvata time je rastao i pomogao obnovi autohtone zajednice Hrvata koji prebivaju ondje. Pod upravom županije srijemske bili su samo dijelovi Srijema, odnosno njegova sjeverna polovica u Podunavlju do blizu Petrovaradina. Ostatak Srijema bio je uključen u krajiški sustav sa sjedištem u Petrovaradinu. Krajiška pukovnija obuhvaćala je gradove „vojničke općine“ Zemun, Petrovaradin i Srijemske Karlovce, trgovišta Mitrovicu i Stari Slankamen te veći broj sela koja su bila sjedišta krajiških satnija (Pekić, 2009: 81). Radi jačanja krajiškog sustava osnivaju se nova naselja poput Novog Slankamena 1783., a prvi stanovnici su mu Hrvati iz Dalmacije i Like.

Ivan Antunović (1815-1888) je bio bački hrvatski pisac i naslovni biskup u Kalači.

Sa sjevera i sjeveroistoka Monarhije doseljavaju se 1745. Poljaci protestanti koji su *trbuhom za kruhom* došli u Vojvodinu, ali i zbog bijega od progona većinskog katoličkog stanovništva, pretežno češkog, a za njima dolaze i Rusini iz potkarpatske regije. Međutim, bilo je i iseljavanja iz Vojvodine: poslije ukidanja Potisko-Pomoriške vojne granice, Srbi iz bačkog Potisja odselili su se u Rusiju 1752., a na to područje se doseljavaju Mađari.

Za vladavine Marije Terezije u Vojvodinu je naseljen značajan broj Mađara, Nijemaca, Slovaka, Nizozemaca i dr. Regija je planski naseljavana, a zbog ove kolonizacije Vojvodina je postala jedna od etnički najmješovitijih regija Europe. Naseljavanje je obavljeno smišljeno, sustavno i dosljedno jer je prema popisu 1715.-1720. stanovništvo bilo slavensko. Nova naseljavanja počela su 1748. kada je na čelu Ugarske komore bio Antun Grašković. Mađarski naseljenici su došli u Topolu, Čonoplju, Lemeš, Sentu, Staru Moravicu, Pačir i Bogojevo. Njemački naseljenici iz Kölna, Frankfurta i Ulma su se naselili u Kolutu, Palanci, Čatilji i Apatinu. Slovaci pak u: Petrovac, Kisaču, Gložanu i oko Baje. Josip II. je želio učiniti više od svoje majke glede naseljavanja Nijemaca u Bačkoj, ali je želio najviše obrtnika na bačkoj ravnici. Naseljavanje je načelno završilo 1787., ali se spominje namjera dolaska nekoliko tisuća zaporoških Kozaka, od kojih je samo dio stigao i naselio se oko Sente. Josipu II. su podanici zamjerali mnoge uredbe, a ponajviše Mađari

germanizaciju. Car je ipak zbog pritiska donio mnoge odluke koje su značile popuštanje prema Pešti (Sekulić, 1990: 50).

Tijekom XVIII. i dijelom XIX. stoljeća u krajeve nastanjene Hrvatima, u više kolonizacijskih valova, doseljavaju se njemački i mađarski kolonisti, ali i drugi narodi Slovaci, Rusini, Rumunji itd. Hrvati se paralelno naseljavaju u više valova u srijemske gradove i trgovišta (npr. u Rumi se formira naselje Hrvatski Breg 1805.). Manjih preseljenja Hrvata iz Bačke u Srijem i obratno, zatim iz Slavonije, Like i drugih dijelova Hrvatske na područje današnje Vojvodine bilo je tijekom cijelog XIX. stoljeća. Među mnogim obiteljima koje su se tako selile najpoznatija danas je obitelj književnika Antuna Gustava Matoša koja se preselila iz Bačke u Srijem. Tijekom druge polovice XIX. stoljeća Hrvati u mjestima gdje nisu bili većina počeli su brojčano nestajati jer bi se asimilirali u zajednicu Mađara ili Nijemaca. Najprije su se asimilirali pripadnici visokog društvenog sloja; plemstvo, činovništvo, svećenstvo i intelektualna elita koji bi usponom na društvenoj ljestvici često prihvaćali jezik i kulturu dominantnoga naroda. Bitno je za napomenuti da su i Hrvati u mjestima gdje su bili u većini asimilirali druge narode, naravno u manjem obimu nego što su bili asimilirani

od strane drugih naroda. Tako da možemo spomenuti te manje slučajeve gdje su Hrvati asimilirali; npr. albansko katoličko pleme Klimente u Hrtkovicima i Nikincima, Slovake i Nijemce na području salaških naselja somborske okolice, malobrojne Mađare, Nijemce i Slovake u Tavankutu, dio Nijemaca u Mitrovici i Petrovaradinu, Mađare u Rumi, Nijemce u banatskom Oповu itd (Pekić, 2009: 83).

Nakon sloma mađarske revolucije Bečki dvor je ustrojio *Vojvodstvo Srbiju i Tamiški Banat* (1849-1860) kažnjavajući na taj način Mađare za revoluciju. Čak ni pobjeda Beča Hrvatima u Vojvodini nije donijela mnogo toga dobrog; zbog načina upravljanja, podčinjenosti Beču, policijske prisilne i ograničavanja sloboda. Teritorij Vojvodstva bio je sastavljen od Baranje, Bačke, Banata i dijelova Srijema (rumski i iločki kotar). Započeo je razvoj gospodarstva, feudalni ustroj zamijenio je građansko-administrativni, a Bachov je apsolutizam nakratko odgodio pritiske mađarizacije, službeni jezik je bio njemački i ilirički. U hrvatskim bačkim naseljima zapisi su vođeni na mjesnoj hrvatskoj ikavici, a umjesto naziva Dalmatinac ili Ilir sve je češća službena uporaba imena Bunjevac (Pekić, 2009: 128).

Austro-ugarskom nagodbom (1867.) i Hrvatsko-ugarskom nagodbom (1868.) ojačao je položaj Ugarske. Područje Banata i Bačke stavljeno je pod upravu Ugarske, dok je Srijem pripao Austriji i pod upravom je Hrvatske, ali se s nesmiljenom mađarizacijom svog slavenskog stanovništva nastavilo.

Kraj Monarhije i ulazak u Kraljevinu

Izbijanje Prvog svjetskog rata prekinulo je preporodne aktivnosti i aktivni rad hrvatskih društava. Na različitim bojišnicama, uglavnom istočnim (Galicija, Bukovina), stradalo je više tisuća Hrvata, što se negativno odrazilo na demografiju Hrvata u Vojvodini (Pavičić, 2009: 271). Jednaki ili približno snažni razlozi demografskog pada su iseljavanje u preookeanske zemlje i nastavak asimilacije u Bačkoj. Nakon četiri godine ratovanja po raznim europskim bojištima, stanovništvo koje je podržavalo Monarhiju je splasnulo na minimalni postotak, Hrvati su se sve više priklanjali ideji stvaranja jugoslavenske države. U studenom 1918. svoje raspoloženje prema nastalim promjenama subotički Hrvati su manifestirali simboličnim postavljanjem hrvatske zastave na gradskoj kući. Bački su Hrvati novu državu objeručke prihvatili očekujući da će u njoj ostvariti sva ona prava koja su im dokidana za vrijeme mađarske vlasti, a proces asimilacije i oslobođenja smatrali su završenim. No, nakon rata i ucrtavanja novih granica došlo je do korjenitih promjena koje su granično vidljive još i danas; Trianonski mirovni ugovor podijelio je Hrvate (Bunjevce i Šokce)

Petrovaradin u 19. stoljeću

graničnom crtom (današnja granica Srbije, odnosno Vojvodine prema Mađarskoj) koja ih je razdvajala na dva dijela, pa je društveni razvoj do tada jedinstvene zajednice tekao odvojeno. Godine 1918., na *Velikoj skupštini Srba, Bunjevaca i drugih Slavena Banata, Bačke i Baranje*, održanoj 25. i 26. studenog u Novom Sadu, donosi se odluka o *prisajedinjenju Vojvodine kraljevini Srbiji* iako je već otprije bila dio Države SHS. Skupštinu je činilo 757 zastupnika, od tog broja 578 Srba, 84 Bunjevca, 62 Slovaka, 21 Rusin, 6 Nijemaca, 3 Šokca, 2 Hrvata, i 1 Mađar, a zanimljivo je za spomenuti da su tijekom ove skupštine, koja se održavala u doba srpske okupacije, Srbi bili drugi narod po brojnosti na ovom području, a imali su 3/4 glasova u skupštini. Vojvodina je 1. prosinca 1918. kao dio Srbije pristupila novoosnovanoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Vojvodina bi bila veća, da Nikola Pašić nije prepustio Bajski trokut Mađarskoj državi, jer "njemu nisu potrebni toliki Katolici", većinsko stanovništvo Bajskog trokuta činili su Hrvati (Matković, 2003: 82).

Novo vlasti su administrativno organizirale državu u oblasti, potom u banovine mijenjajući granice povijesnih pokrajina s dugoročnim posljedicama, što se najbolnije vidi na primjeru Hrvata u Srijemu koji su sada rastavljeni u dvije države. Hrvati, iako su činili veliku većinu slavenskoga stanovništva u sjevernim područjima Bačke, naročito u Subotici s njezinom okolinom, smjenjivani sa svih važnijih položaja u upravi i školstvu.

Velika očekivanja i vjera u boljitak u novoj državi naglo je splasnula, a Hrvati su se našli na udaru u

političkom, kulturnom i gospodarskom pogledu. Višestoljetna mađarizacija zamijenjena je nametanjem ekavice i ćirilice u školama, promjenom naziva mjesta, imenovanjem Bunjevaca i Šokaca „katoličkim Srbima“ ili negiranjem njihove pripadnosti hrvatskom narodu ističući ih kao „četvrto pleme“ pored Srba, Hrvata i Slovenaca (Valentić, 2010: 42).

Nova agrarna reforma se također loše odrazila po Hrvata, iz njezinih odredaba i prakse moglo se primijetiti da će srpski narod postaviti za prvi i najvažniji u cijeloj državi, primjerice; kolonizacija je organizirana restriktivno za nersrpske narode, prednost u dobivanju zemlje i kolonizaciji imali su dobrovoljci u srpskoj i crnogorskoj vojsci iz ratova od 1875-1918., dok je ostalim narodima raznim ograničenjima onemogućavano pravo na zemlju i kolonizaciju. To je u konačnici utjecalo na mijenjanje etničke strukture Bačke, Banata i Srijema. Srpski hegemonisti u vlasti su pokušali izmijeniti nacionalni sastav pokrajine Bačke tako da bi krajeve gdje nije bilo Srba ili gdje su bili manjina pretvorili u većinski srpske te tako nacionalizirali pokrajinu. U Bačkoj su vlasti podigle između 1918. i 1941. godine veći broj kolonija koje su nastanjivale obitelji srpskih dobrovoljaca (Sekulić, 1990: 59).

Na sreću, hrvatski živalj nije često prihvaćao ovo odnarođivanje i svođenje jedne narodnosti na subetničku razinu, pa su ti pokušaji u međuratnom razdoblju postigli skromne rezultate. Kada su propali pokušaji da se potihom Bunjevce i Šokce preimenuje u „katoličke Srbe“, vlasti u Srbiji kreću novim smjerom u kampanji odnarođivanja Bunjevaca i Šokaca; negiranje hrvatskog podrijetla i svrstavanje Bunjevca subetničkim nazivom u ime autohtonog naroda pod tim istim imenom. Pokušaj je to stvaranja nove nacije sa svojim jezikom, kulturom i poviješću, kako bi kasnije bili lakše asimilirani. Taj isti projekt traje i dan-danas, te je zapravo i najveći problem Hrvata u Vojvodini danas s dalekosežnim posljedicama u budućnosti.

Društveno, gospodarsko i narodno pitanje koje se nametnulo nakon Prvog svjetskog rata bilo je naseljavanje novih stanovnika oko Subotice, Sombora, Čantavira, Bajmoka i dr. Naseljenici koje je državna vlast dovodila na bačke ravnice dobivali su obradivu zemlju i druge povlastice. Osim vladinih pristaša, sve političke stranke bile su u oporbi protiv takvih postupaka. Nesnošljivost između bačkih Bunjevaca i vlastodržaca zabilježena je u hrvatskim i mađarskim listovima i dnevnicima tog doba (Sekulić, 1990: 63).

Od negativnih asimilacijskih aspiracija, hrvatsku opstojnost u Vojvodini tradicionalno čuva Katolička crkva, a uz nju se u to vrijeme javlja Hrvatski katolički pokret i Hrvatski seljački pokret te veći broj poduzetnih kulturnih i političkih djelatnika doseljenih iz raznih hrvatskih krajeva. U prvim godinama nakon rata pokrenute su i

političke stranke *Bunjevačko šokačka stranka* (1924. iz nje se izdvojila *Vojvođanska pučka stranka*), *Hrvatska pučka stranka* u Bačkoj koja se ubrzo utopila u *Bunjevačko-šokačku stranku*, a svo vrijeme djeluje i najvažnija stranka među Hrvatima u Bačkoj, Banatu i Srijemu: *Hrvatska seljačka stranka* Stjepana Radića.

Subotica u 19. stoljeću

Godina 1936. zabilježena je u povijesti bačkih Bunjevaca kao slavljeničko godište. Sredinom kolovoza organizirano je veliko trodnevno slavlje u Subotici u povodu 250. obljetnice dolaska jedne veće skupine Bunjevaca i preuzimanja vlasti u Subotici, što se pretvorilo u opće slavljeničko raspoloženje. Kao da je tih dana preporodno razdoblje bačkih Bunjevaca doživjelo najviši stupanj, rijetko viđen zanos i zbroj svega što je učinjeno za opstojnost Hrvata u Vojvodini. Povjesničari nisu, doduše, isticali da je baš 1686. najznačajnija u seobi Bunjevaca, ali društveni trenutak i opće raspoloženje bilo je prikladno da se Hrvati nađu na okupu (Sekulić, 1990: 64).

Nakon stvaranja Banovine Hrvatske zapadni i središnji Srijem su ušli u sastav Dunavske banovine. Ostatak Vojvodine je trebao biti autonoman, no to je spriječio Drugi svjetski rat. Raspadom Kraljevine Jugoslavije Vojvodina je podijeljena između njemačkih okupacijskih vlasti (Banat), Hortijeve Mađarske (Bačka) i NDH (Srijem).

Drugi svjetski rat

Nove promjene granica unutar korpusa hrvatskog živilja stvaraju još složeniju političku sliku; uspostavom Nezavisne Države Hrvatske (NDH) u travnju 1941. Srijem dolazi pod njenu upravu, Bačku zaposjeda Mađarska, a Banat dolazi pod njemačku okupacijsku upravu gdje vlast čini tamošnja njemačka etnička zajednica. Mađarske su vlasti u Baču nastavile nekadašnju politiku poticanja bunjevačke samosvojnosti te se pokušalo s osnivanjem promađarskog *Bunjevačko šokačkog kulturnog saveza* pod Grgom Vukovićem koji je u Somboru izdavao *Naše novine* i *Naš kalendar*, a dio bačkih intelektualaca i studenata preselio se u Hrvatsku, uglavnom u Zagreb gdje okupljeni u *Društvu bačkih Hrvata*, obnavljaju izlaženje časopisa *Klasje naših ravni*. Mađari su također i koristili utjecaj svojih crkvenih krugova u pokušaju odnarođivanja Bunjevaca i Šokaca, o čemu svjedoči knjiga franjeva Bernardina Unyija o povijesti Šokaca, Bunjevaca i bosanskih franjevaca (*Sokácok, bunyevácok és a bosnyák ferencesek története*, Budapest, 1947.) u kojoj negira njihovu pripadnost hrvatskome narodu (Gvozdić-Fijak, Lončarević, 1995: 172).

Kako je Beograd u međuratnom razdoblju u Vojvodinu naseljavao Srbe iz drugih krajeva, sada vlada NDH u Srijem naseljava Hrvate iz siromašnih i pasivnih krajeva, uglavnom iz Bosne i Hercegovine. Iako su stvaranje

NDH Hrvati izvan i unutar matice zdušno podržali, brzo se pokazalo pravo lice politike režima Ante Pavelića koje je bilo pod pokroviteljstvom nacističkog režima. Tijekom rata ubijena je, nestala ili prognana gotovo cijela židovska populacija Vojvodine, a počinjeni su veliki zločini i nad ostalim stanovništvom. Nakon poraza njemačkih i ustaških postrojbi i protjerivanja iz Srijema mnogi ugledniji Hrvati koji su za vrijeme ustaškog režima obnašali neke funkcije u gradskim i općinskim vlastima, ali i sami građani bivali su optuženi za suradnju i pomaganje okupatora, često bez suđenja i sa izravnom smrtnom kaznom. Revanšizam novih vlasti protezao se i na protjerivanje Hrvata koji su tamo kolonizirani u vrijeme NDH, iako su neki od njih bili članovima antifašističkog pokreta (Skupina autora, 2006: 106). Većina se Nijemaca povukla s vojskom, a oni koji su ostali bili su pod teretom kolektivne krivnje pa su bili iseljavani sljedećih deset godina. Dolaskom komunista na čelu s Josipom Brozom Titom, dolazi do protjerivanja nesrpskog pučanstva i ubojstava istaknutijih pojedinaca (većina Vojvođanskih Nijemaca - Folksdojčera protjerani su u Njemačku). Umjesto njih, u njihove napuštene kuće doseljava se novi val srpskog stanovništva, kolonista, iz Like, Bosne i Hercegovine i Crne Gore.

Autonomna pokrajina Vojvodina

Vojvodina je tijekom Narodnooslobodilačke borbe, s ustrojenim Pokrajinskim narodnooslobodilačkim odborom (od studenoga 1943.), dobila u okviru oslobodilačkog pokreta autonomiju kao pokrajina, s obzirom na povijesno, ekonomsko i kulturno značenje, kao i postojanje većeg broja pripadnika nacionalnih manjina. Nakon 1945. granice se opet mijenjaju, pa je oformljena Autonomna pokrajina Vojvodina kao politička jedinica u sastavu Federalne Republike Srbije. Unutar Vojvodine nalaze se Bačka, Banat i istočni Srijem, dok je zapadni Srijem s hrvatske strane granice. Ustanovljena je nekadašnja "trianonska" granica prema Mađarskoj, a u unutarnjem razgraničenju područje Bačke i Srijema izazvalo je sporenje hrvatskih i srpskih komunista te razbuktavanje teritorijalnih aspiracija, te je krilatica koja ih navodno veže (bratstvo i jedinstvo), samo proklamirana sintagma. Hrvatima, kao drugoj slavenskoj skupini po brojnosti poslije Srba, jamčen je nesmetan kulturni i nacionalni razvitak, čak se i odustalo od pokušaja osporavanja hrvatstva Bunjevaca od strane komunističke vlasti. U početku je dopušteno i djelovanje političke stranke *Hrvatske republikanske seljačke stranke*, koja nije nasljednica HSS-a, već je to nova stranka osnovana pod patronatom KP-a, a njezin rad se sastojao od prilagođavanja idejama nove vlasti, čime je stranka izgubila onaj značaj za Hrvate koje je imala u međuratnom razdoblju (Matković, 2003: 282).

Slankamen u 19. stoljeću

Ono što se dosad sa svakim novim ustrojem države u kojoj su Hrvati bili kružno ponavlja, jest kolonizacija Vojvodine. Nova komunistička vlast je već u prvim godinama od stvaranja Jugoslavije provela kolonizaciju kroz Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji. Za područje Vojvodine planirana je savezna kolonizacija prema kojoj je svaka od federalnih republika dobivala određene kvote s kojima je sudjelovala u njoj. Iz Hrvatske Vojvodinu su kolonizirali uglavnom iz Like i Korduna, a ponešto iz Dalmacije. Obećanja o velikim mogućnostima stjecanja bogatstva na bogatim i plodnim poljima Panonije, poglavito Vojvodine, vidno su utjecala na brojne doseljenike koji su s nadom u bolji život ostavljali škrte i kamenite

krajeve Like i Dalmacije. U konačnici su većinu kolonista činili Srbi iz Srbije, Hrvatske i BiH, čineći preko 70% od ukupnog broja kolonista. Posljedice su bile trajno izmijenjena etnička struktura pokrajine, što je bilo potrebno zbog izgradnje nove, umjetne nacije Jugoslavena. Tako miješajući pripadnike drugih naroda heterogenizirali su inače homogene otoke naroda u pokrajini. Većina dalmatinskih Hrvata kolonizirana je u Stanišiću (oko 2500) i u manjem broju Riđici (oko 500). Procjenjuje se da je ukupan broj naseljenih Hrvata iz Dalmacije oko 4.000. Hrvati iz ostalih dijelova Hrvatske naseljavaju se u Petrovaradin, Bešku, Lemeš i dr. (Gvozdić-Fijak, Lončarević, 1995: 41). Životna očekivanja, nerazmjernost između obećanja prije kolonizacije te stanja u mjestima doseljenja kao i teško privikavanje na klimatske i uopće životne uvjete rezultiralo je da se značajan broj obitelji Primoraca vratio u svoj zavičaj nedugo nakon kolonizacije. Agrarna reforma je bitno utjecala na Hrvate s većim posjedima zemlje, poglavito u Bačkoj, pa su posjedi bili znatno usitnjeni i davani novim kolonizatorima ili su završili u zadrugama.

Početkom 1947. *Hrvatsko kulturno društvo* u Subotici izdalo je svoj časopis za kulturu, umjetnost i društvena pitanja *Njiva*, čije je daljnje izlaženje nakon prvog i jedinog broja onemogućeno, a veze s Hrvatskom u sljedećim godinama slabe jer politika komunističke vlasti bila suprotna nacionalnim aspiracijama, a zbog toga se i značajan broj hrvatskih intelektualaca iselio iz Vojvodine. Vladajući je sustav u sklopu sveopće unitarizacije i izjednačivanja narodnosti zahvatio i jezike tih naroda; sredinom pedesetih godina ukidaju se hrvatska društva ili ekviziraju njihovi nazivi u sklopu afirmiranja ideje socijalističkog jugoslavenstva. Vojvodina nije bila jedina federalna jedinica koja je time zahvaćena. Kao u kakvom progonstvu, a u istoj republici zapravo znatni je broj pisaca porijeklom iz Vojvodine objavljivao, a nerijetko i živio, u Hrvatskoj. Pa ipak, sva ta dostignuća naglo nestaju administrativno-političkom zabranom iz 1956. godine u vrijeme zalaganja za politiku „socijalističkog jugoslavenstva” - sve institucije gube hrvatski predznak, a mnoge čak i prestaju postojati (Žigmanov, 2006: 15).

U Vojvodinu 1950-tih i 60-tih dolaze gospodarski i obrazovni migranti, među njima i Hrvati, poglavito iz BiH, a riječ je o siromašnom, ali radno sposobnom i reprodukcijски vitalnom stanovništvu, koje je pozitivno djelovalo na ukupno kretanje broja Hrvata. Prema službenim podacima popisa iz 1961. godine, Hrvata u Vojvodini bilo je 145.341, koji su činili 7,8% stanovništva pokrajine što je najviši udio Hrvata od 1945. do danas. Zbor raznih, poglavito političkih razloga, broj Hrvata u narednim desetljećima je samo opadao, o čemu će više biti riječi u nastavku.

Slomom Hrvatskog proljeća dolazi do vala smjena većeg broja kulturnih i političkih djelatnika s utjecajnih položaja u društvu, poslije čega će se više od stotinu njih nastaniti u Hrvatskoj zbog nemogućnosti rada i djelovanja u Vojvodini. Nakon osude hrvatskih intelektualaca „proljećara“, hrvatsku nacionalnu opstojnost još drži Katolička crkva u skladu sa svojim mogućnostima (Matković, 2003: 367).

Karakteristika šokačkog stanovništva Slavonije nesumnjivo je ikavski govor. Mnoge migracije iz Bosne u savsko-dravsko međurječje, a potom iz Hercegovine, Like, Dalmacije dovele su do promjena u strukturi stanovništva, a što je dovelo do ukrštavanja i uzajamnog prožimanja govornih varijanti. Primjerice oko Vukovara, Vinkovaca i Županje zabilježen je proces gdje ikavci prelaze na ekavštinu koja prodire iz Srijema. Čak je i Ignjat A. Brlić još sredinom 19. stoljeća smatrao da ikavski govor treba biti osnovica hrvatskog književno-jezičnog standarda. Isto tako htjeli su izgnati tuđice kao npr. turcizme i germanizme (Rem, 1993: 40-41).

Etničkim brisanjem mogli bi nazvati pojavu političkog projekta podvajanja hrvatskog identiteta na sjeveru Bačke kroz stvaranje zasebne bunjevačke nacije. Krajem 80-tih i kroz ratne 90-te srbijanske vlasti neprestano politički i materijalno potiču i daju punu stručnu potporu (jezikoslovnu, prosvjetnu, političko-pravnu i sl.) potporu „bunjevačkoj naciji“. Ishodište tog projekta je bila temeljem subetničke osnove i regionalnih imena za Hrvate umjetno stvoriti nove nacije kojima je glavna ideologijska sastavnica antihrvatstvo (Valentić, 2010: 79). Priličan broj Bunjevaca je prihvatio tu ideju zbog; s jedne strane straha od progona jer su Hrvati, a s druge strane zbog raznih pogodnosti koje im se nude ako pristanu na tu ideju koju su srbijanske vlasti uporno nastavljale.

Zanimljivo je za napomenuti da raspadom bivše SFRJ (Socijalistička federativna republika Jugoslavija), Hrvati iz vojvođanskog dijela Srijema po prvi puta su u svojoj povijesti dospjeli u položaj nacionalne manjine. S druge strane, sve su etničke skupine vojvođanskih Hrvata, dakle i Hrvati u Bačkoj i Banatu, po prvi puta u svojoj povijesti odvojeni državnim granicom od svoga matičnoga naroda. U obje Jugoslavije nije bilo potrebe prikazivati manjine jer je to bila država svih jugoslaven-skih „bratskih“ naroda, tj, te nacionalnosti su već činile jezgru države. Manjine su bili: Mađari, Nijemci, Rusini, itd. Autohtoni Hrvati u Srijemu i Hrvati koji su naselili vojvodinu u XV. stoljeću odjednom su postali „nova

manjina“! Ni narodnost, ni status manjine Hrvatima u Srbiji nisu priznavani sve do demokratskih promjena 2000. godine kada dolazi koalicija DOS-a (Demokratska opozicija Srbije) na vlast.

Dio odnarođenih bunjevačkih Hrvata služio je vlastima te je želio steći identitet jačih i vladajućih naroda u susjedstvu. Kampanja takve politike krenula je pred popis stanovništva 1991., a potom i 2001. Cilj je bio asimilacija, a ondašnje vlasti su Hrvatima pred popis 1991. široke ruke ponudile i mogućnost izjasniti se kao Bunjevci, Šokci, Jugoslaveni. Posljedica je bila da se ti Hrvati, koji su se izjasnili na tom popisu kao Bunjevci i Šokci, uopće nisu pojavili kao posebna cjelina na rezultatima popisa, nego su nestali, a u stvari su ostali „sakriveni“ u rubrici „Ostali“, tako da se broj izjašnjenih Hrvata na popisu bitno smanjio tako da je ispalo da su Hrvati u brojnim naseljima samo nekakva nebitna nacionalna zajednica, pa je to dalo izliku režimu da Hrvatima ni ne daje status manjine. Pojedinci nacionalno izjašnjeni kao Bunjevci svoj identitet pokušavaju utvrditi na antihrvatstvu zbog nekoliko razloga; dodvoravanje vlastima, veliki utjecaj velikosrpske propagande, osobna korist, sigurnost života i izbjegavanje progona. U ratnom vohoru ranih 90-tih nisu dobro prošli ni oni što su se izdavali za Bunjevce jer su srpski ekstremisti znali da se iza naziva Bunjevac krije Hrvat, pa su i oni dobivali ultimatum da se iseše iz Srbije.

Srpski radikali su iskoristili osvetoljubivost hrvatskih Srba koji su tijekom 1991. i 1992. pobjegli u Srbiju te su počeli napadati domove Hrvata i prisiljavati ih na zamjenu imanja koja su Srbi napustili u Hrvatskoj. Više nego česte su bile verbalne prijetnje i fizički napadi kojima su iznuđivali preseljenje hrvatskih žitelja iz istočnog Srijema. Onima koji nisu mogli „ugovoriti“ takvu zamjenu po dolasku hrvatska je država ponudila privremeni smještaj u prognaničkim naseljima (Čapo Žmegač, 2001:28).

Procjenjuje se da je za vrijeme Miloševićeve vlasti protjerano oko 30.000 Hrvata iz Vojvodine. Uz nacionalnu mimikriju (Bunjevci) koju je sponzorirala srbijanska vlada na dvama uzastopnim popisima stanovništva vidljivo je drastično smanjenje hrvatskog stanovništva; od 1981. do 2002. depopulacija je iznosila 48.2%!

Demografija u drugoj polovici XX. stoljeća

Hrvati su trenutno druga manjina po brojnosti u Srbiji, njihov ukupni broj nije veći od 3% ukupnog stanovništva pokrajine, što ih svrstava u red malih manjina. Hrvati u Vojvodini su teritorijalno iznimno disperzirana manjina, no važno je za reći da u Vojvodini nema općine u kojoj ne žive i Hrvati. Promatrano u postocima, najviše ih ima u općini Apatin - više od 11,47%, a u velikoj većini općina ih je manje od 1%. Osim u općini Apatin, u značajnijem postotku Hrvata ima tek u samo nekoliko općina: Subotica - 11,24%, Bač - 8,36%, Sombor - 6,21%, Šid - 5,35%, Inđija - 3,83%, Ruma - 3,31%, Srijemska Mitrovica - 2,96%, Stara Pazova - 2,38% i Novi Sad - 2,09%.

Naravno, sama brojnost Hrvata u navedenim općinama je različita, budući da je riječ o općinama različitih veličina - tako, na primjer, najviše Hrvata živi u općini Subotica - 16.688; zatim slijedi Sombor - 8.106; Novi Sad - 6.263; Apatin - 3.766; Srijemska Mitrovica - 2.547; Šid - 2.086, Ruma - 1.987; Inđija - 1.904; Stara Pazova - 1.615, Bač 1.389 (Žigmanov, 2006: 24-25).

Hrvati u Srbiji su narod u depopulaciji; od sredine druge polovice XX. stoljeća broj Hrvata u Srbiji, a osobito u Vojvodini, u stalnom je i ubrzanom opadanju. Tako je u Vojvodini prema popisu stanovništva iz 1971. živjelo 120.303 Hrvata, dok se dvadeset godina kasnije, prema popisu iz 1991., tek 74.808 građana izjasnilo Hrvatima, što predstavlja umanjeno za više od trećine!

Kada statistički pogledamo te podatke dolazimo do zaključka da je broj Hrvata u zadnjih 30 godina smanjen za više od polovice! U iščekivanju rezultata popisa stanovništva u Srbiji koji je vođen ove godine, možemo samo pretpostaviti da će broj Hrvata nastaviti padati. Glavni razlozi te depopulacije su posljedica vođenja aktivne i dugotrajne asimilacijske politike spram srbijanskih i vojvođanskih Hrvata, izravno protjerivanje pod prijetnjama i etnički motivirano nasilje nad Hrvatima, stvaranje ozračja straha i nesigurnosti početkom i sredinom devedesetih godina što je dovelo do iseljavanja.

Demografsko smanjivanje vojvođanskih Hrvata i hrvatske zajednice u cjelini, započelo je još 1961. godine i u kontinuitetu traje do danas. Radi „srbizacije“ Vojvodine od strane srbijanske vlasti 90-tih i neke druge manjine su stradale, primjerice; bosansko-hercegovačka i albanska, a sve na ideji o etnički čistoj Srbiji. Izvorište suvremene srbijanske političke misli i strategije, kako u odnosu prema drugim državama nastalim raspadom socijalističke Jugoslavije (osobito prema Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini), tako i u odnosu prema unutarnjim srpskim političkim pitanjima i problemima (naročito prema kosovskim Albancima i Hrvatima u Vojvodini), jest velikosrpska ideologija čije se ishodište nalazi u srpskoj znanstvenoj, kulturnoj, vjerskoj i političkoj „eliti“ s kraja XVIII. i prve polovice XIX. stoljeća. Temeljni dokument velikosrpske ideološke misli jesu „Načertanije“, srpskog ministra vanjskih poslova Ilije Garašanina iz 1844. godine (Anzulović, 2011: 98).

Dokaz da se populacija Hrvata u Vojvodini nije „prirodno“ smanjila jest utjecaj pritisaka srbijanske vlade da se hrvatsko ime odbaci, a zamjeni ga subetničkim (Bunjevac, Šokac), da bi se u sljedećoj fazi potpuno asimilirali u srbijansku naciju. Da je riječ o pritisku, vidi se iz činjenice što se upravo u vrijeme najvećeg pritiska veliki dio Hrvata izjašnjava kao Bunjevci ili Šokci, što je došlo do izražaja prilikom popisa stanovništva 1991. god., kad je u odnosu na 1981. god., zabilježen velik pad broja Hrvata, uz istodobno velik porast broja Bunjevaca i Šokaca.

U siječnju 2003. godine, Tužiteljstvo Međunarodnog kaznenog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije u Den Haagu podiglo je optužnicu protiv Vojislava Šešelja, predsjednika Srpske radikalne

stranke, nekadašnjeg zastupnika u srbijanskom parlamentu, bivšeg potpredsjednika srbijanske vlade. Optužnica tereti Vojislava Šešelja za zločine u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, ali i za organiziranje i sudjelovanje u nasilnom protjerivanju Hrvata iz Vojvodine. U optužnici, između ostalog, stoji: „Šešelj je 6. svibnja 1992. održao govor u Hrtkocima, selu u Vojvodini, pozvao na iseljavanje Hrvata iz te regije i pročitao popis ljudi koji bi trebali napustiti Srbiju i otići u Hrvatsku. Poslije tog govora u Hrtkocima je počela kampanja etničkog čišćenja usmjerena protiv Hrvata i tijekom sljedeća tri mjeseca, nesrpsko stanovništvo je zlostavljano i zastrašivano, što ih je prisililo da napuste regiju. Domovi Hrvata su bili opljačkani i u njih su se uselili Srbi“ (Žigmanov, 2011: 53). Prema evidenciji Fonda za humanitarno pravo, samo tijekom masovnih protjerivanja i preseljavanja u lipnju, srpnju

Bunjevci

i kolovozu 1992. godine, više od 10.000 vojvođanskih Hrvata je razmijenilo svoju imovinu za imovinu Srba iz Hrvatske, dok je u cjelokupnom razdoblju (1992.-1995.) Vojvodinu napustilo između 20.000 i 30.000 Hrvata (Čapo Žmegač, 2001: 23).

Hrvatsko stanovništvo u Vojvodini u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata pa do 1991. godine pokazuje u cjelini obilježja značajnog demografskog pada. Naime, između 1953. i 1991. godine broj stanovnika Vojvodine koji su se u navedenim popisima stanovništva izjasnili Hrvatima smanjen je sa 128.054 na 72.394 ili za 43,5%. U svim je međupopisnim razdobljima službeni broj Hrvata smanjen, s izuzetkom međupopisa 1953.-1961., tijekom kojega je zabilježen odgovarajući demografski rast hrvatske populacije (13,5%). Tako je između 1961. i 1971. godine službeni broj Hrvata smanjen za 3,7%, između 1971. i 1981. godine za 21,2%, te između 1981. i 1991. godine za čak 33,7%. Deagrarizacije i deruralizacije kojima su naročito bili izloženi Hrvati u seoskim naseljima Bačke i Srijema te redovite migracije u matičnu državu razlogom su smanjenja broja Hrvata u međupopisu 1961.-1971. Međupopisno razdoblje 1971.-1991. obilježili su prilično snažni procesi popisne „jugoslavizacije“, odnosno, izjašnjenja stanovništva „Jugoslavenima“. Broj stanovnika koji su se izjasnili kao Jugoslaveni između 1961. i 1971. godine povećan je za 20,6%,

između 1971. i 1981. godine za čak 43,9% te između 1981. i 1991. godine za 1,1%. Realno je pretpostaviti da se u kontingentu "Jugoslavena" krije i određeni dio hrvatske etničke skupine.

Popis stanovništva 2002. godine ustanovio je novi demografski rast srpske, a daljnji demografski regres hrvatske i mađarske etničke skupine u Vojvodini. Srpski stoljetni plan o homogenizaciji unutar svojih granica s popisom iz 2002. došao je do novog vrhunca. Naime, još 1910. godine, Srbi su u Vojvodini činili tek trećinu stanovništva, godine 1931. udjel Srba je porastao na 38,0%, a 1948. godine prvi je puta premašio polovicu ukupnog vojvođanskog stanovništva. Premda ima relativno heterogenu etničku strukturu stanovništva, u Vojvodini ipak izrazito prevladavaju dvije etničke skupine - srpska sa 65,1% i mađarska sa 14,3% ukupnog stanovništva., pa možemo govoriti o svojevrsnom bimodalnom tipu etničkog sastava stanovništva. Do značajnog povećanja srpskog kontingenta u Vojvodini (u međupopisnom razdoblju 1991.-2002.) došlo je prije svega zbog ratom induciranih migracijskih struja srpskog stanovništva iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, koje su intenzivirane jačanjem srbijanske oružane agresije na te dvije zemlje, a u tih 11 godina srbijansko stanovništvo u Vojvodini je naraslo s nešto više od polovice na dvije trećine u ukupnom postotku stanovništva. Procjenjuje se da se u Vojvodini privremeno ili trajno naselilo između 250.000 i 300.000 izbjeglih Srba iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine (Valentić, 2010: 101).

Koliki je razmjer depopulacije Hrvata Vojvodine neprijeporno pokazuju podatci o kretanju Hrvata po okruzima. U svim je vojvođanskim okruzima broj hrvatskog stanovništva smanjen, najviše u Srijemskom okrugu (za 51,9%), a najmanje u Zapadno-bačkom okrugu (za 10,1%). U Sjeverno-bačkom okrugu Hrvati su depopulirali za 13,7%, u Srednje-banatskom okrugu za 15,6%, u Sjeverno-banatskom okrugu za 15,4%, u Južno-banatskom okrugu za 30,5% te u Južno-bačkom okrugu za 27,2%. Demografski regres Hrvata u Srijemskom okrugu (u apsolutnom smislu smanjenje je iznosilo 11.331 stanovnika) činio je čak 71,5% ukupnog pada broja Hrvata u Vojvodini (Žigmanov, 2006: 109).

Imajući sve podjele na umu (etnički Hrvati koji su se izjašnjavali kao Bunjevci, Šokci i Jugoslaveni) procjenjuje se da je u Vojvodini 1991. godine živjelo približno 104.113 osoba hrvatskog etničkog podrijetla, što je 43,8% više nego što je u popisu iskazan službeni broj izjašnjenih Hrvata. Kada se ista metodologija primjeni na 2002. godinu procjena je da je u Vojvodini živjelo približno 78.307 osoba hrvatskog podrijetla, ili 38,5% više od službeno objavljenog broja Hrvata.

U iščekivanju rezultata popisa iz 2012. može se sa relativnom sigurnošću pretpostaviti da će broj izjašnjenih Hrvata u Vojvodini nastaviti padati.

Povijest Vojvodine je povijest kolonizacija različitih naroda. Hrvati, Mađari i Srbi su jedina tri naroda koja su imala stalnu zastupljenost svog stanovništva na

području Vojvodine u zadnjih 15 stoljeća, uvijek u različitom omjeru. Velike sile koje su vladale Europom ili bar njezinim značajnim dijelom ostavile su traga u demografskim i etničkim kretanjima stanovništva Vojvodine, čiji su utjecaji i posljedice vidljivi još i danas. Proces kolonizacije, ma kako zastarjelo zvučao, nastavlja se i u ovom vremenu, u Vojvodini.

COLONIZATION OF VOJVODINA by Marko Bagić

Multiethnicity in Vojvodina is the result of centuries-old colonization of various nations. Wars, political turmoil and assimilation are the reason for decreasing the share of an ethnic community, while the colonization is the significant increase of the same. Even today Vojvodina is experiencing significant ethnic, demographic and political changes, and colonization is still continuing. The turbulent history of the territory of Vojvodina was conditioned by a number of changes of government that were the cause of changes in the composition of the population. Vojvodina was ruled by the states; Dacia, the Roman Empire, Hunnic Empire, Avar Khanate, Gepids Kingdom, Franconia, Pannonian Croatia, the Great Moravia, Byzantium, Bulgaria, Hungary, the Ottoman Empire, Austria, Austro-Hungary, the State of Slovenes, Croats and Serbs, the Kingdom Serbs, Croats and Slovenes, until recently, Yugoslavia, Serbia and Montenegro, and Serbia currently. In this paper, special attention will be paid to the Croats in Vojvodina.

Literatura

1. Anzulović, Branimir, 2011. *Mit o nebeskoj Srbiji*, Biblioteka Večernji edicija, Zagreb.
2. Čapo Žmegač, Jasna, 2001. *Srijemski Hrvati*, Durieux, Zagreb.
3. Gvozdić-Fijak, Zlata, Lončarević, Juraj, 1995. *Srijemska kalvarija Hrvata*, Znanje, Zagreb.
4. Matković, Hrvoje, 2003. *Povijest Jugoslavije*, Naklada Pavičić, Zagreb.
5. Pavičić, Slavko, 2009. *Hrvatska vojna i ratna povijest i Prvi svjetski rat*, Knjigotisak, Split.
6. Pekić, Petar, 2009. *Povijest Hrvata u Vojvodini – Od najstarijih vremena do 1929. godine*, Misl, Zagreb.
7. Rem, Vladimir, 1993. *Tko su Šokci*, Privlačica, Vinkovci.
8. Sekulić, Ante, 1990. *Bački Bunjevci i Šokci*, Školska knjiga, Zagreb.
9. Sekulić, Ante, 1991. *Bački Hrvati*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
10. Skupina autora, 2006. *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti Slavonija, Srijem i Baranja*, Hrvatski institut za povijest – podružnica SlavonSKI Brod, SlavonSKI Brod.
11. Valentić, Mirko, 2010. *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995. Velikosrpski projekti od ideje do realizacije*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb.
12. Žigmanov, Tomislav, *Hrvati u Vojvodini danas*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006.
13. Žigmanov, Tomislav, 2011. *Osvajanje slobode – Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica.